

Μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο στις έρευνες του PISA - Συνθήκες που ευνοούν τη σχολική τους ένταξη

Γκόβαρης Χρήστος - Μανούσσου Χαριτωμένη

Περίληψη

Οι συγκριτικές μελέτες του προγράμματος PISA ανέδειξαν σε διεθνές επίπεδο το πρόβλημα της ανισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών εις βάρος των μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, καθώς και μια σειρά από παράγοντες οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν θετικά τις διαδικασίες σχολικής και κοινωνικής ένταξης αυτής της ομάδας μαθητών. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται συνοπτικά τα σημαντικότερα ευρήματα του προγράμματος PISA (2000, 2003, 2006) αναφορικά με τις σχολικές επιδόσεις μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο και αναλύονται από μια διαπολιτισμική σκοπιά οι ευνοϊκές για τη σχολική τους ένταξη συνθήκες.

Summary

Comparative studies of PISA programmes have shown the problem of teacher's inequality against the students with immigrant background in international level. Also it has a set of factors which could impact positively the school and social integration procedures of this group of students. The main purpose of this task is to present in brief the most important findings of PISA programmes(2000, 2003, 2006) relatively to the performance of the immigrant students and to analyze via an intercultural perspective the beneficial conditions for their school integration.

1. Εισαγωγή

Οι διεθνείς έρευνες PISA (2000, 2003, 2006) έδειξαν ότι σε διεθνές επίπεδο οι σχολικές επιδόσεις μαθητών από οικογένειες μεταναστών είναι χαμηλότερες από εκείνες των γηγενών μαθητών. Το γεγονός όμως ότι το μέγεθος των διαφορών αυτών ποικίλλει μεταξύ των χωρών που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα μας οδηγεί στο ερώτημα σχετικά με τις προϋποθέσεις και τους παράγοντες οι οποίοι ευνοούν ή εμποδίζουν τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην πορεία της σχολικής και κοινωνικής τους ένταξης. Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι η επισήμανση εκείνων των παραγόντων που φαίνεται να επηρεάζουν θετικά τη σχολική ένταξη του προαναφερόμενου μαθητικού πληθυσμού.

2. Βασικά ευρήματα του προγράμματος PISA

Ο βασικός στόχος του προγράμματος PISA είναι η παροχή πληροφοριών στις χώρες που συμμετέχουν για τα εκπαιδευτικά τους συστήματα και ειδικότερα για τις κοινωνικές, οικονομικές και παιδαγωγικές προϋποθέσεις οι οποίες είναι υπεύθυνες για τις διαφορές στις επιδόσεις τόσο εντός όσο και μεταξύ των χωρών (Baumert et al 2003, 2). Πιο συγκεκριμένα, οι πληροφορίες αυτές αφορούν:

1. Στο προφίλ των γνώσεων και των δεξιοτήτων που αποκτώνται από τους μαθητές/τριες στο τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Η ανάλυση αυτού του

προφίλ αναδεικνύει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τού κάθε εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και τους τομείς στους οποίους πρέπει να αναληφθεί δράση.

2. Στους συναφείς δείκτες που σχετίζονται με την επίδοση των μαθητών/τριών και τα χαρακτηριστικά των διαδικασιών μάθησης στο σχολείο.
3. Στους δείκτες τάσης που δείχνουν πώς τα αποτελέσματα αλλάζουν με το χρόνο.

Στις έως σήμερα διεξαχθείσες έρευνες (2000, 2003, 2006) συγκρίθηκαν, μεταξύ άλλων, και οι επιδόσεις μεταξύ των ακόλουθων ομάδων μαθητών:

- Των γηγενών μαθητών/τριών που γεννήθηκαν στη χώρα αξιολόγησης και που είχαν τουλάχιστον ένα γονέα στη χώρα αυτή.
- Των μαθητών/τριών πρώτης γενιάς που γεννήθηκαν οι ίδιοι/ες στη χώρα αξιολόγησης, αλλά οι γονείς τους γεννήθηκαν σε διαφορετική χώρα.
- Των μη γηγενών μαθητών/τριών που γεννήθηκαν εκτός της χώρας αξιολόγησης και των οποίων οι γονείς επίσης γεννήθηκαν σε άλλη χώρα.

Τα σημαντικότερα ευρήματα που προέκυψαν από τη συγκριτική μελέτη μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

- Στην πλειοψηφία των χωρών υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των παραπάνω ομάδων, με ένα σημαντικό μέρος των μεταναστών μαθητών να αποτυγχάνουν να επιτύχουν τη βάση επίδοσης που έχει οριστεί από το πρόγραμμα PISA. Το πρόβλημα αυτό δεν εντοπίζεται μόνο στους μετανάστες μαθητές πρώτης γενιάς, που δε γνωρίζουν το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής, αλλά και στην ομάδα των μεταναστών μαθητών/τριών δεύτερης γενιάς, οι οποίοι φοιτούν σχεδόν εξ αρχής στα σχολεία των χωρών υποδοχής. Υπάρχουν χώρες, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα και η Γερμανία, στις οποίες παρατηρείται το φαινόμενο νεοεισερχόμενοι μετανάστες μαθητές να σημειώνουν υψηλότερες επιδόσεις σε σχέση με τους προ καιρού εγκατεστημένους μετανάστες μαθητές. Σε πολλές χώρες υπάρχει ένας όχι και τόσο ασήμαντος αριθμός μεταναστών μαθητών που δεν είναι σε θέση να εφαρμόσουν γνώσεις των μαθηματικών ή της φυσικής σε καταστάσεις πραγματικής ζωής.
- Υφίσταται ισχυρή σχέση μεταξύ της γλώσσας που μιλιέται στο σπίτι του/της μαθητή/τριας και της επίδοσής του/της στην ανάγνωση/κατανόηση κειμένου και στα μαθηματικά / φυσικές επιστήμες. Για πολλούς/ές μετανάστες/τριες μαθητές/τριες, η γλώσσα αξιολόγησης/διδασκαλίας είναι διαφορετική από τη γλώσσα που μιλιέται στο σπίτι. Αυτά τα παιδιά κατά μέσο όρο έχουν χαμηλά σκορ στο πεδίο του γλωσσικού γραμματισμού και στις τρεις έρευνες του PISA, με μια μικρή άνοδο να καταγράφεται στο PISA 2006 σε εκείνες τις χώρες που έχουν αναθεωρήσει και βελτιώσει τις πολιτικές μετανάστευσης και τα προγράμματα κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Οφείλουμε εδώ να διευκρινίσουμε ότι ένα πολύγλωσσο περιβάλλον δεν είναι εμπόδιο στη μάθηση. Στην πραγματικότητα, μαθητές/τριες με υψηλό επίπεδο επάρκειας και στις δύο γλώσσες μάλλον κερδίζουν από ένα τέτοιο περιβάλλον (Bialystok, 2001). Σε πολλές οικογένειες μεταναστών όμως, η χρήση μιας άλλης γλώσσας στο σπίτι μπορεί να ερμηνευτεί και ως ένδειξη μιας ανεπαρκούς κοινωνικής ένταξης με αποτέλεσμα οι γονείς να μην διαθέτουν τις γλωσσικές εκείνες

δεξιότητες για να βοηθήσουν τα παιδιά τους ή οι μαθητές/τριες δεν μπορούν να κατακτήσουν τη γλώσσα διδασκαλίας, λόγω της περιορισμένης ομιλίας στην προσωπική τους ζωή. Έτσι τα παιδιά αυτά μπορεί να αδικηθούν ακαδημαϊκά, είτε επειδή είναι μετανάστες/τριες που έρχονται αντιμέτωποι με ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα, είτε επειδή πρέπει να μάθουν μια νέα γλώσσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον που ίσως να μη διευκολύνει την εκμάθηση αυτής. Διαπιστώνουμε λοιπόν, και στο σημείο αυτό θα επανέλθουμε στη συνέχεια, ότι είναι ζωτικής σημασίας να εξασφαλίζεται η ευκαιρία στους/στις μετανάστες/τριες να αποκτήσουν επαρκείς γνώσεις στη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο σχολείο, καθώς αυτή συνιστά ένα σημαντικό παράγοντα ο οποίος επηρεάζει την επιτυχία τους στην ανάγνωση, τα μαθηματικά και τις Φυσικές Επιστήμες (OECD, 2001, 2004). Το ερώτημα που πρέπει να συζητηθεί είναι το «πώς» επιτυγχάνεται αυτό.

- Σε όλες τις αξιολογήσεις PISA (2000, 2003, 2006) τα κορίτσια υπερτερούν στις επιδόσεις έναντι των αγοριών στον τομέα του γλωσσικού γραμματισμού και στις τρεις ομάδες του δείγματος. Γενικά, στις πιο πολλές χώρες χρειάζεται μεγαλύτερη προσοχή στις αναγνωστικές δεξιότητες των αγοριών, καθώς τείνουν να υστερούν έναντι των κοριτσιών ανεξάρτητα από την κατάσταση μετανάστευσης (OECD, 2006). Αντίθετα τα αγόρια υπερτερούν στις επιδόσεις έναντι των κοριτσιών στον τομέα του μαθηματικού αλφαριθμητισμού. Ωστόσο στο PISA 2006, τα αγόρια και τα κορίτσια δε δείχνουν διαφορά στις επιδόσεις στον τομέα των φυσικών επιστημών στην πλειοψηφία των χωρών του OECD..
- Στην πλειοψηφία των χωρών, οι μετανάστες γονείς έχουν πάει λίγα χρόνια σχολείο και παρουσιάζουν χαμηλότερο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο σε σύγκριση από τους γηγενείς γονείς. Σε εθνικό επίπεδο καταγράφεται η ύπαρξη σχέσης μεταξύ των επιδόσεων των μεταναστών μαθητών στην κατανόηση κειμένου, τα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες και του εκπαιδευτικού και κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρου των οικογενειών τους (OECD, 2006). Οφείλουμε εδώ να επισημάνουμε και το γεγονός ότι η επίδοση των 15χρονων εξαρτάται από το αν ή όχι οι συμμετέχοντες μαθητές/τριες ζουν σε χώρες που παραδοσιακά δέχονται μετανάστες (όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς και η Νέα Ζηλανδία). Το γεγονός ότι κάποιες χώρες πετυχαίνουν να φέρουν παιδιά με μεταναστευτικό υπόβαθρο σε επίπεδα επίδοσης συγκρίσιμα μ' εκείνα των γηγενών μαθητών ενώ άλλες παρουσιάζουν μεγάλο χάσμα υποδηλώνει ότι η δημόσια πολιτική ασκεί κάποια επιρροή στις εκπαιδευτικές δομές και πρακτικές και μέσω αυτών και στα μαθησιακά αποτελέσματα (OECD, 2003). Επίσης, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού διαμορφώνεται από τις πολιτικές και πρακτικές μετανάστευσης και από τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται από κάθε χώρα για να αποφασιστεί σε ποιον θα επιτραπεί η είσοδος. Χώρες όπως η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία και ο Καναδάς εφαρμόζουν πολιτικές που ευνοούν τους μετανάστες με υψηλά προσόντα. Τις δεκαετίες 1960 και 1970 πολλές ευρωπαϊκές χώρες αναζητούσαν μετανάστες ως προσωρινούς εργάτες, οι οποίοι όμως στη συνέχεια εγκαταστάθηκαν εκεί μόνιμα. Συναντούμε λοιπόν, δύο διαφορετικές ομάδες μεταναστών. Σε κάθε περίπτωση βέβαια τα επίπεδα επίδοσης των μεταναστών μαθητών/τριών δεν

μπορούν να αποδοθούν μόνο στη σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού από πλευράς μορφωτικού και κοινωνικο-οικονομικού υπόβαθρου. Ούτε μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά και μόνο στη χώρα προέλευσης (OECD, 2007 b). Τέλος εκείνο που έχει ενδιαφέρον είναι – όπως κατέληξαν οι ερευνητές του OECD - ότι η ομιλούμενη γλώσσα στο σπίτι είναι το ίδιο ή και ακόμη πιο σημαντική μεταβλητή από την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση.

- Διαπιστώθηκε επίσης ότι οι διαφορές στις επιδόσεις εκφράζουν και διαφορές μεταξύ σχολείων ως προς τη σύνθεση του μαθητικού τους πληθυσμού. Σε αρκετές χώρες, πολλοί μετανάστες παρακολουθούν σχολεία με σχετικά μεγάλη αναλογία μαθητών/τριών των οποίων οι γονείς έχουν επίσης μεταναστεύσει. Οι μετανάστες μαθητές/τριες στις περισσότερες χώρες συχνά παρακολουθούν σχολεία με σχετικά μη προνομιούχο μαθητικό πληθυσμό. Οι μετανάστες μαθητές/τριες στην Ελλάδα, την Πορτογαλία, τη Δανία και την Ολλανδία φοιτούν σε σχολεία των οποίων οι διευθυντές τους συχνά αναφέρουν πως η ποιότητα των εκπαιδευτικών πόρων εμποδίζει τη μάθηση (OECD, 2007a) Γενικά, τα ευρήματα επιβεβαιώνουν την ανάγκη παροχής στοχευμένης υποστήριξης στους/στις μετανάστες/τριες μαθητές/τριες σε ένα αριθμό χωρών (OECD, 2006).
- Οι μετανάστες/τριες μαθητές/τριες χαρακτηρίζονται από υψηλά μαθησιακά κίνητρα και εκφράζουν την προσδοκία να ολοκληρώσουν ένα πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών.
- Οι διαφορές ανάμεσα στους μετανάστες και τους γηγενείς στις κλασσικές χώρες μετανάστευσης μειώνονται καθώς αλλάζουν οι γενιές μεταναστών. Αυτό ίσως να είναι αποτέλεσμα της πολιτικής ένταξης και των πρακτικών που βοηθούν στο μετριασμό της διαφοράς επιτυχίας καθώς περνά ο χρόνος και οι γενιές.

3. Πως μπορεί η εκπαίδευση να στηρίξει του μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο;

Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων του PISA κατά τρόπο που να προκύπτουν γενικότερα και εφαρμόσιμα σε εθνικό επίπεδο συμπεράσματα για τα χαρακτηριστικά, τις συνθήκες και προϋποθέσεις άσκησης μιας αποτελεσματικής εκπαιδευτικής πολιτικής και εκπαιδευτικής πρακτικής είναι μια ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση. Σύμφωνα με τον Fend (2003), είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ερμηνευτούν οι διεθνικές διαφορές και να γενικευτούν τα συγκριτικά αποτελέσματα του PISA εν είδη ενός κανόνα ο οποίος μπορεί να λειτουργήσει ως θεωρητικό πλαίσιο για την διαμόρφωση και άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής. Αναλύοντας ο ίδιος τα αποτελέσματα του PISA καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η σχολική επιτυχία μπορεί να έχει ως βάση εκπαιδευτικές πρακτικές που ενσωματώνουν διαφορετικά και κατά περίπτωση αλληλοσυγκρουόμενα στοιχεία. Δεν υφίσταται λοιπόν ο ένας και μοναδικός αποτελεσματικός τρόπος εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα διαφοροποιεί μεταξύ του «Ασιατικού», του «Σκανδιναβικού», του «Αγγλικού/Κοινοπολιτειακού» και του «Ηπειρωτικού» Μοντέλου. Το «Ασιατικό Μοντέλο» διακρίνεται για τον καθοδηγητικό / αυταρχικό ρόλο του εκπαιδευτικού, τους αυστηρούς κανόνες πειθαρχίας για τους μαθητές, τον προσανατολισμό σε κοινούς μαθησιακούς στόχους, το αυστηρό εξεταστικό σύστημα και στην

εξωσχολική υποστήριξη των μαθητών. Στο επίκεντρο του «Σκανδιναβικού Μοντέλου» βρίσκονται η στενή συνεργασία σχολείου και οικογένειας, η έμφαση στην εξατομικευμένη διδασκαλία και υποστήριξη των μαθητών και τα συγκριτικά τεστ επιδόσεων. Πρόκειται για ένα κατεξοχήν μαθητοκεντρικό και ισχυρά προσανατολισμένο στην κοινότητα εκπαιδευτικό σύστημα. Το «Αγγλικό /Κοινοπολιτειακό Μοντέλο» χαρακτηρίζεται από έναν διπλό προσανατολισμό: έμφαση στην υποστήριξη των μαθητών και εξωτερικός έλεγχος (onitoring) των σχολικών τους επιδόσεων. Τα αποτελέσματα των τεστ συνιστούν κριτήρια ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Στο «Ηπειρωτικό Μοντέλο» (π.χ. Γερμανία, Αυστρία) δεσπόζει ως βασικό στοιχείο η εξωτερική διαφοροποίηση των μαθητών βάσει των επιδόσεών τους και η σχετικά πρώιμη ένταξή τους σε διαφορετικούς τύπους σχολείων.

Αν λάβουμε υπόψη μας τις επιδόσεις μαθητών από οικογένειες μεταναστών στις χώρες που ανήκουν στα παραπάνω μοντέλα τότε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι για την περίπτωση αυτών των μαθητών ιδιαίτερη σημασία έχουν τα χαρακτηριστικά του «Σκανδιναβικού» και του «Αγγλικού» Μοντέλου, καθώς σε αυτά τα μοντέλα αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη διάσταση της ετερογένειας του μαθητικού πληθυσμού για την προώθηση και διασφάλιση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Ο προβληματισμός μιας σειράς εκπαιδευτικών συστημάτων γύρω από το θέμα της διασφάλισης ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών σε μαθητές που διαφέρουν μεταξύ τους σε μια σειρά γνωρισμάτων – μεταξύ αυτών και η πολιτισμική/γλωσσική προέλευση – εντάχθηκε ως μια βασική διάσταση στο σύνολο των προσπαθειών για την ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης. Με άλλα λόγια η αποτελεσματική παιδαγωγική / εκπαιδευτική διαχείριση της ετερογένειας του μαθητικού πληθυσμού αποτέλεσε και αποτελεί κριτήριο μιας ποιοτικής και αποτελεσματικής εκπαίδευσης.

Στο σκανδιναβικό μοντέλο η έμφαση στην ετερογένεια μεταφράζεται σε παιδαγωγικές πρακτικές οι οποίες θέτουν στο επίκεντρο τον μαθητή με τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα μάθησης. Η διδασκαλία στοχεύει στην αποτελεσματική στήριξη του κάθε μαθητή ξεχωριστά (μέθοδος της εσωτερικής διαφοροποίησης), αξιοποιώντας, για παράδειγμα, τις περιγραφικές αυτοαξιολογήσεις των μαθητών για το πώς οι ίδιοι μαθαίνουν καλύτερα. Από τη διαπολιτισμική σκοπιά μια τέτοια προσέγγιση προσφέρει σειρά ευκαιριών για την αξιοποίηση του πολιτισμικού και γλωσσικού κεφαλαίου του κάθε μαθητή.

Στο «Αγγλικό / Κοινοπολιτειακό Μοντέλο» δίνεται έμφαση τόσο στον έλεγχο των γλωσσικών δεξιοτήτων των μεταναστών μαθητών όσο και σε παιδαγωγικές πρακτικές οι οποίες ενσωματώνουν τις αρχές της διαπολιτισμικής και αντιρατσιστικής παιδαγωγικής (βλ. Hornel & cherr 2004). Στη βάση αυτών των πρακτικών βρίσκονται πολιτικές στις οποίες βασικό ρόλο διαδραματίζουν έννοιες όπως αυτές της «Εκπαίδευσης του Πολίτη», της «Ποικιλομορφίας» και της «Φυλετικής Ισότητας». Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται, λοιπόν, σε πρακτικές ένταξης όλων των μαθητών, με ταυτόχρονη αποδοχή των ιδιαίτερων μαθησιακών τους προϋποθέσεων, συνεργασίας με την κοινότητα και τους γονείς.

Σε ένα πλαίσιο προσανατολισμένο στην καλύτερη δυνατή υποστήριξη του μαθητή, η διαδικασία του γλωσσικού γραμματισμού δεν μπορεί να παραβλέψει τη

σημασία της πρώτης γλώσσας για την εκμάθηση της δεύτερης. Σε χώρες όπου οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο σημειώνουν υψηλές επιδόσεις αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο της μητρικής γλώσσας για την εκμάθηση της δεύτερης. Από διεθνείς μελέτες προκύπτει ότι προγράμματα τα οποία συστηματικά εμπλέκουν στις διαδικασίες μάθησης την πρώτη γλώσσα των μαθητών έχουν καλύτερα αποτελέσματα από μονόγλωσσα προγράμματα (Siebert-Ott, 2004).

Η πιο αποτελεσματική λοιπόν προσέγγιση υποστήριξης μεταναστών μαθητών/τριών με περιορισμένη επάρκεια στη γλώσσα διδασκαλίας είναι η συστηματική γλωσσική υποστήριξη στην πρωτοβάθμια και στην κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Αρκετές χώρες προσφέρουν προγράμματα «εμβάπτισης» (immersion) με μια φάση προετοιμασίας για τους μαθητές/τριες που μετανάστευσαν πρόσφατα. Αυτή η προσέγγιση υιοθετείται περισσότερο στη κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στις εκθέσεις του PISA αναφέρεται βέβαια ότι δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί η έκταση στην οποία διαφορετικά γλωσσικά προγράμματα συνεισφέρουν στα σχετικά επίπεδα επιτυχίας των μεταναστών μαθητών/τριών στις χώρες που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Οι αναλύσεις δείχνουν ωστόσο, ότι σε κάποιες χώρες με σχετικά μικρή διαφορά επιτυχίας ανάμεσα στους μετανάστες και στους γηγενείς μαθητές/τριες ή μικρότερη διαφορά για τους μαθητές/τριες δεύτερης γενιάς σε σύγκριση με τους πρώτης, υπάρχουν μακροχρόνια προγράμματα γλωσσικής υποστήριξης με σαφείς στόχους και κριτήρια (π.χ. Αυστραλία, Καναδάς και Σουηδία)..

4. Συμπεράσματα

Αξιολογώντας συνολικά κανείς τα αποτελέσματα του PISA, διαπιστώνει ότι οι μετανάστες μαθητές επιτυγχάνουν καλύτερες επιδόσεις σε εκπαιδευτικά συστήματα στα οποία συνολικά ο μαθητικός πληθυσμός σημειώνει υψηλές επιδόσεις. Αυτό βέβαια είναι το αποτέλεσμα εκπαιδευτικών πολιτικών από τις οποίες εκπορεύονται δράσεις συνολικής ποιοτικής αναβάθμισης της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Η ετερογένεια του μαθητικού πληθυσμού δεν αξιολογείται ως πρόβλημα αλλά ως πρόκληση και η επιτυχημένη παιδαγωγική διαχείριση αυτής συνιστά ζητούμενο και κριτήριο ποιότητας.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Bialystok E., (2001). *Bilingualism in development. Language, literacy & cognition*, Cambridge: University Press.
- Hornel U. & Scherr, A. (2004). *Bildung fuer die Einwanderungsgesellschaft*. Opladen: VSVerlag.
- Siebert-Ott, G. (2004). Mehrsprachigkeit und Bildungserfolg. In Auernheimer, G. (Hrsg.). *Schieflagen im Bildungssystem*. Opladen: Leske Budrich, ss161-176.

Ιστοσελίδες

- Entorf H. & Minoiu N., (2004). PISA Results: What a Difference Immigration Law Makes, Institute for the Study of Labor, Germany. <http://ssrn.com/abstract=508544> (προσπελάστηκε στις 29/5/2008)
- Fend, H. (2003). Beste Bildungspolitik oder bester Kontext fuer Lernen? www.dipf.de/publikationen/tibi/tibi6_fend_1.pdf (προσπελάστηκε στις 26/5/2008)
- OECD, (2001). *Knowledge and Skills for Life: First Results from the OECD Programme for International Student Assessment (PISA) 2000*, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/44/53/33691596.pdf> (προσπελάστηκε στις 27/5/2008)
- OECD, (2002). Reading for Chance Performance and Engagement across Countries, Results from PISA 2000, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/43/54/33690904.pdf> (προσπελάστηκε στις 20/5/2008).
- OECD, (2003) Learners for life: Students approaches to Learning, Results from PISA 2000, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/43/2/33690476.pdf> (προσπελάστηκε στις 29/5/2008).
- OECD, (2003). *Literacy Skills for the World of Tomorrow - Further results from PISA 2000*, OECD/UNESCO-UIS, Paris. http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/pisa/PISAplus_Eng.pdf (προσπελάστηκε στις 31/5/2008).
- OECD, (2003). Reading for chance: Performance and Engagement across Countries, Results from PISA 2000, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/43/54/33690904.pdf> (προσπελάστηκε στις 31/5/2008).
- OECD, (2004). *Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003*, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/1/60/34002216.pdf> (προσπελάστηκε στις 29/4/2008).
- OECD, (2006). *Where Immigrant Students Succeed: A Comparative Review of Performance and Engagement in PISA 2003*, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/2/38/36664934.pdf> (προσπελάστηκε στις 29/4/2008).
- OECD, (2007a). *PISA 2006: Science Competencies for Tomorrow's World*, OECD, Paris. <http://www.oecd.org/dataoecd/16/28/39722597.pdf> (προσπελάστηκε στις 31/5/2008).
- OECD FACTBOOK, (2007b). *Educational outcomes for children of immigrants*, OECD, Paris. <http://www.thepresidency.gov.za/learning/reference/factbook/pdf/12-03-01.pdf> (προσπελάστηκε στις 29/4/2008).
- Stanat et al, (2002). *PISA 2000: Overview of the Study, Design, Method and Results*, Berlin: Max Planck Institute for Human Development. http://www.mpib-berlin.mpg.de/Pisa/PISA-2000_Overview.pdf (προσπελάστηκε στις 31/5/2008).